

УДК 94(477)+398Ф. Колесса

Конта Ростислав Михайлович
доктор історичних наук,
доцент Київського національного
університету ім. Тараса Шевченка
konrost@ukr.net;
Козлов Микола Вікторович
кандидат історичних наук
nickk@ipnet.kiev.ua

**ФІЛАРЕТ КОЛЕССА – ОСНОВОПОЛОЖНИК
УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОГРАФІЧНОГО МУЗИКОЗНАВСТВА:
ДОРАДЯНСЬКА ІСТОРІОГРАФІЯ**

Мета роботи. У статті розглядається питання дослідження в дореволюційній історіографії наукової спадщини відомого українського вченого Філарета Колесси у галузі українського етнографічного музикознавства. **Методологія дослідження.** Використаний принцип історизму та діалектичний підхід. У відповідності з метою і завданням статті широко застосовувалися методи історіографічного аналізу та синтезу, критики історіографічних джерел, проблемно-хронологічний, ретроспективний та порівняльний методи. **Наукова новизна** полягає у систематизації праць, в яких аналізується проблема етнографічних експедицій вченого, видання ним збірок українських народних дум, а також теоретичних розробок у галузі українського етнографічного музикознавства. **Висновки.** Оцінка творчості Філарета Колесси як музикознавця в дорадянський період мала неоднозначний характер. Деякі вчені визнавали великі заслуги вченого у цій галузі, інші – розглядали його діяльність як прояв націоналізму та сепаратизму, спрямовану на пошук автентичного в українській народній музиці.

Ключові слова: Філарет Колесса, музикознавство, етнографія, етнологія, фольклористика, дореволюційна історіографія, українські народні думи, Наукове товариство ім. Шевченка у Львові.

Конта Ростислав Михайлович, доктор исторических наук, доцент Киевского национального университета им. Тараса Шевченко; Козлов Николай Викторович, кандидат исторических наук

Филарет Колесса – основатель украинского этнографического музыковедения: досоветская историография

Цель работы. В статье рассматривается вопрос исследования в дореволюционной историографии научного наследия известного украинского ученого Филарета Колессы в области украинского этнографического музыковедения. **Методология исследования.** Использован принцип историзма и диалектический подход. В соответствии с целью и задачей статьи широко применялись методы историографического анализа и синтеза, критики историографических источников, проблемно-хронологический, ретроспективный и сравнительный методы. **Научная новизна** заключается в систематизации работ, в которых анализируется проблема этнографических экспедиций ученого, издания им сборников украинских народных дум, а также теоретических разработок в области украинского этнографического музыковедения. **Выводы.** Оценка творчества Филарета Колессы как музыковеда в досоветский период имела неоднозначный характер. Некоторые ученые признавали большие заслуги ученого в этой области, другие – рассматривали его деятельность как проявление национализма и сепаратизма, направленную на поиск аутентичного в украинской народной музыке.

Ключевые слова: Филарет Колесса, музыковедение, этнография, этнология, фольклористика, дореволюционная историография, украинские народные думы, Научное общество имени Шевченко во Львове.

Konta Rostyslav, Dr. habil., associate professor of Taras Shevchenko National University of Kyiv; Kozlov Mykola, PhD in History

Filaret Kolessa – the founder of the Ukrainian ethnographic musicology: pre-Soviet historiography.

Purpose of the article. The article covers the problem of research in the pre-revolutionary historiography of the scientific heritage of the famous Ukrainian scientist Filaret Kolessa in the field of Ukrainian ethnographic musicology. **Methodology.** The principle of historicism and the dialectical approach were used. In accordance with the purpose of the article, methods of historiographic analysis and synthesis, criticism of historiographic sources, problem-chronological, retrospective and comparative methods were widely used. **Scientific novelty** reveals in the systematization of works, which concern the main fields of musicology activity of Filaret Kolessa: the problem of ethnographic expeditions; the publishing of collections of Ukrainian folk dumas, as well as theoretical developments in the field of Ukrainian ethnographic musicology. **Conclusions.** The evaluation of the work of Filaret Kolessa as a musicologist in the pre-Soviet period was ambiguous. Some scientists recognized the great merits of the scientist in this field, others – viewed his activities as a manifestation of nationalism and separatism, aimed at finding authentic in Ukrainian folk music.

Keywords: Filaret Kolessa, musicology, ethnography, ethnology, folklore, pre-revolutionary historiography, Ukrainian folk dumas, Shevchenko Scientific Society in Lviv.

Постановка проблеми. Філарет Михайлович Колесса (1871-1947) увійшов в історію як відомий етнограф, фольклорист, композитор, музикознавець та літературознавець, основоположник українського етнографічного музикознавства, а також батько видатного українського композитора та диригента Миколи Колесси. Активну етнографічно-музикознавчу діяльність Філарет Колесса проводив протягом

всього свого життя: він був дійсним членом Наукового товариства імені Шевченка у Львові, Всеукраїнської академії наук, керівником львівського відділу Інституту мистецтвознавства, фольклору і етнографії Академії Наук УРСР та був активним учасником міжнародних конгресів етнографів, фольклористів та музикознавців.

Мета статті. Непересічна постать вченого, який належав до відомої родини Колесів порізного оцінюється в літературі. В цій статті ми зупинимось на історіографії дорадянського періоду, що торкається постаті Філарета Колесси як засновника українського етнографічного музикознавства. Завдання дослідження – визначити та проаналізувати основні праці дорадянського періоду, присвячені музикознавчим дослідженням Філарета Колесси.

Виклад основного матеріалу. В 1905 році вийшла стаття Олександра Бережницького "Наші музики", де автор називає Філарета Колессу представником національного напрямку в українській музиці та зазначає, що поряд з фіксацією фольклорного матеріалу вчений започаткував практику паралельної фіксації етнографічних явищ, які зображували певні святочні моменти народного життя[1]. Це, у свою чергу свідчить, що наукові інтереси Філарета Колесси були набагато ширші, ніж суто фольклористичні.

Водночас Іван Франко у своїй статті "Думки профана на музикальні теми", аналізуючи діяльність українських композиторів, відносить Філарета Колессу до когорти молодих і талановитих композиторів, які намагаються відійти у своїй творчості від впливу Дмитра Бортнянського, який заважає розвитку дослідження української народної пісні з її автентичним і народним характером [26, 57]. Висока оцінка творчості Філарета Колесси Іваном Франком разом з певними рекомендаціями щодо подальших наукових пошуків у галузі фольклористики свідчать про помітний вплив вченого на розвиток та становлення української етнографічної науки.

Наступним етапом критики творчості Філарета Колесси стала рецензія Станіслава Людкевича на його працю "Кілька слів про збиране і гармонізоване українських народних пісень з доданем листів Миколи Лисенка" [5; 6; 7]. Стаття Станіслава Людкевича "Націоналізм в музиці" [9; 10; 11] поклала початок науковій полеміці вчених щодо ключових питань, пов'язаних з особливостями фольклорно-етнографічних досліджень, яка отримала своє продовження в праці Філарета Колесси "До питання про український музичний стиль" [4] та завершилась виходом статті Станіслава Людкевича під назвою "Кілька поправок до так званого питання про український пісенний стиль" (газета "Діло", 1908 р.) [8], хоча остаточної крапки в цьому питанні ніхто із вчених не поставив.

Але насправді ця дискусія розпочалася значно раніше в 1898 році коли Станіслав Людкевич з іншими вченими перебуваючи на квартирі у Філарета Колесси читали листи Миколи Лисенка до Станіслава Людкевича та обговорювали питання про національний стиль у музиці. Після цього випадку Станіслав Людкевич неодноразово торкався цієї проблеми, зокрема, у своїй рецензії "Обжинки, картина етнографічна у піснях народних на хор мішаний а capella" Ф. Колесси" (1899 р.) [12] та ін., в яких він відзначав, що на автора вплинули німецька та італійська школи в музиці. Разом з тим Станіслав Людкевич відзначав, що Філарет Колесса намагався відмежуватися від сторонніх впливів для того, щоб досліджувати саме народний характер в музиці. Станіслав Людкевич в цілому дуже високо оцінив значену працю, вважаючи, що композиція Філарета Колесси "... робить дуже добре враження як совісна, викінчена добре, декуди навіть глибоко обдуманна праця ... свідомо-національного напрямку в музичній літературі..." [12, 417]. Тобто автор дає високу оцінку роботи Філарета Колесси саме у напрямку дослідження національних особливостей української музики та заохочує вченого до подальших наукових пошуків у цій царині.

У подальшому погляди Станіслава Людкевича суттєво змінилися. Вчений прийшов до думки, що спочатку музика була дійсно національна, але з часом культурні взаємовпливи призвели до інтернаціоналізації цього явища. Тому Станіслав Людкевич всіляко намагався заперечувати погляди Філарета Колесси на українську музику як оригінальне явище народу та відкидав будь-які вказівки на її специфічність, проводячи аналогії з музикою інших народів [27, 12].

В цілому Станіслав Людкевич відзначав, що поняття національного стилю є досить відносне, оскільки завжди мають місце культурні взаємозапозичення особливо між сусідніми народами. А ці культурні впливи інших народів, на думку вченого, не лише не знищували народні елементи, а навпаки призводили до культурного формування музичного мистецтва [27, 13]. Але в цьому питанні Філарет Колесса принципово не погоджувався із Станіславом Людкевичем. У свою чергу, погляди Філарета Колесси Станіслав Людкевич називає односторонніми та тенденційними які є проявами "... вічного дилетанства, і заскорузлості, і вузкоглядності, і ігноранції..." [11, 118].

У своїх роздумах Станіслав Людкевич приходив до висновку, що пошук національного стилю в українській музиці Філаретом Колессою ставить дилему яку неможна вирішити: "З одного боку змагання до виявлення в музиці оригінального нового стилю перед "гнилим Заходом" пхає нас у теорії московських "восточників", з другого ж боку, потреба рятувати національних "окремшностей" супроти великоруської музики наvertsає нас до того ж западу" [11, 119].

На нашу думку, деякі висловлювання Станіслава Людкевича про українську народну музику взагалі є образливими, зокрема, те "що вся наша "національна" музика в наших поняттях – то nota bene добре звісна пісня, шумка-думка чи коломийка, та що всякий иньший твір кращої, вищої музики для нас "штучний" – "німецький" чи "французький", значить ся – однаково незрозумілий. На думку вче-

ного не потрібно боятися зміни нашого національного характеру, а навпаки бажати цього, оскільки європейський і російський вплив нас змінить на краще, "... прочистить, перефільтрує нас до "грунту": може знищити у нас і сю, хоч "національну", заскорузлість" [11, 120].

В наступній статті Станіслава Людкевича "Кілька поправок до так званого питання про український пісенний стиль", в якій він полемізує з Філаретом Колесою продовжується критика праць вченого, але у дещо іншій більш поміркованій формі. Так, зокрема, Станіслав Людкевич визнає, що праця Філарета Колесси "... є цінна як бібліографічний показчик етнографічних збірників і гармонізацій народних пісень" [8, 53]. Однак Станіслав Людкевич продовжує наголошувати на невірному розумінні і підході Філарета Колесси до українських народних пісень. Цей підхід він розуміє як обмежений, що не дозволяє "... видобути з чудового народного матеріалу те, що в ньому справді й для збагачення світової музики пригоже..." [8, 54].

Далі Станіслав Людкевич намагається відкинути закиди Філарета Колесси у його начебто глузуванні над українським народним стилем, які називає інсинуаціями. Разом з тим, у статті відзначається, що різні погляди вчених на творчість Миколи Лисенка є також плутаницею та непорозумінням. Станіслав Людкевич відзначає, що Філарет Колеса невірно трактує його тексти та як наслідок несправедливо називає його, то як "нищителя національного напрямку в музиці", то як "зрадливого фарисея" або ж "порожнього крикуна-реформіста" і т.д., хоча насправді ставлення Людкевича до Колесси є зичливим і він є другом, а не ворогом [8, 53-56]. В кінці своєї статті Станіслав Людкевич просить вибачення за те, що він не може дати відповіді на всі ті дрібні закиди, що робить йому Філарет Колеса, оскільки він їх, навіть, не завжди розуміє, але надалі він виправдовуватися не бажає [8, 60-61].

На нашу думку, критична позиція Станіслава Людкевича стосовно фольклористичних досліджень Філарета Колесси є досить сумнівною, оскільки базується на запереченні етнографізму в музичній естетиці поряд з пристосуванням народної української музики до сучасної інструментальної музики, що неминуче вело б до втрати автентичності українського народного фольклору. Станіслав Людкевич рішуче виступав проти підкреслення "окремішності" української народної музики постійно наголошуючи при цьому, що українські фольклорні традиції відповідають подібним зразкам європейської культури, а українським фольклористам він бажав позбавитись своєї національної обмеженості у цьому питанні.

В цілому Станіслав Людкевич більше тяжів до інтернаціоналізації української фольклористики намагаючись обробити її професійно для створення відповідних симфоній з наступною популяризацією цієї музики як в Україні, так і за кордоном. Така ситуація, на думку Філарета Колесси, який любувався українським фольклором в його точному та незмінному відтворенні, була неприпустимою як з наукових так із національно-патріотичних позицій. Загалом, гостра полеміка вчених стосовно зазначених проблем підігрівала інтерес науковців та громадськості до розвитку та становлення української фольклористики, а також знайомила читачів з найновішими досягненнями європейської фольклористики.

Інформацію щодо діяльності Філарета Колесси як етнографа та фольклориста міститься в статтях Опанаса Сластіона, який активно цікавився питанням записування українських народних дум та надавав всіляку підтримку вченим, які займалися цією проблемою. У своїй об'ємній статті "Мелодії українських народних дум та їх записування" [13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20; 21] автор зазначає, що до нього звернувся меценат, який захотів залишитися невідомим, з проханням організувати за його коштом запис народних дум в Україні. За однією з версій, яку висловила Катерина Грушевська цією анонімною особою був чоловік Лесі Українки Климент Квітка, якій забажав залишитися невідомим [2, CLXXXVII].

Питання, що постало першим в цій справі – це пошук людини з відповідною кваліфікацією для даної роботи. Анонімний дописувач зазначає, що з даним питанням він звертався до Музичної етнографічної комісії Московського товариства любителів природознавства, антропології і етнографії та Етнографічної комісії Наукового товариства імені Шевченка у Львові. В першій організації порадили скористатися у справі записування дум послугами Олександра Маслова, в другій – найбільш кваліфікованими спеціалістами для цієї роботи були визнані Філарет Колеса та Станіслав Людкевич [16, 5].

Кандидатуру Олександра Маслова автор відразу відкидає, оскільки вважає, що російський музичний етнограф не зрозуміє та спотворить українські думи. Московський дослідник, як видно із його заяв, немає жодного уявлення про українські думи називаючи їх "южно-руськими былинами", які відійшли від первісного великоруського стилю і набули під впливом європейської музики "квадратного ритму" [16, 5].

З кандидатур запропонованих Науковим товариством імені Шевченка у Львові Станіслав Людкевич кваліфікується автором як досвідчений фахівець, але перевагу він все ж таки надає Філарету Колесі. Аналізуючи наукові досягнення Філарета Колесси анонімний поціновувач українських народних дум відзначає, що хоча у останнього невелика кількість оригінальних записів пісень, але, на противагу цьому, вчений в теоретичному плані дуже освічений. Невелика ж кількість записів, на думку дописувача компенсується їх високою якістю. В праці ж Філарета Колесси про ритміку українських пісень автор багато уваги приділяє думам, що є запорукою того, що робота буде проведена на високому рівні. Крім того, автор листів до Опанаса Сластіона зазначає, за відсутності фахівців із центральної України у питанні українських народних дум, приходиться робити вибір між великоросом і галичанином. За цих обставини галичанин (Філарет Колеса), хоча й не чув лівобережних українських дум, але зрозуміє їх набагато краще, ніж великорос [16, 6].

Сам Опанас Сластіон, аналізуючи українські народні думи і їх відмінність від билин та описуючи загалом стан розвитку української музичної етнографії в контексті європейських досягнень у цьому

напрямку, досить часто цитує праці Філарета Колесси яким дає високу оцінку [17, 5; 19, 8; 20, 11; 21, 6]. Зокрема, аналізуючи працю вченого "Ритміка українських народних пісень", автор відзначає, що вона є найбільшим досягненням музичної етнографії, оскільки у цій праці Філарет Колесса вперше робить огляд української народної ритміки, систематизує всі пісенні форми в тому числі і думи. Великою заслугою праці вченого Опанас Сластіон вважає те, що українська народна ритміка розглядається не як якийсь продукт відокремлений від сторонніх впливів, а подає її у зв'язку з аналогічними явищами інших слов'ян в контексті еволюції ритмічних форм азійських та європейських народів, особливо індійців та іранців. Тобто Філарет Колесса вирізняє різні впливи та розглядає різні теорії еволюції музичного мистецтва в Україні, хоча й не робить остаточного висновку у цій справі [21; 3-4].

Детальний опис організації та проведення експедиції подає Опанас Сластіон у статті "Записування на фонографі" [23; 24; 25], в якій він описує підготовчий етап цієї експедиції, що був пов'язаний із інформаційною кампанією в друкованих органах спрямованою на ефективну організацію праці Філарета Колесси. Опанас Сластіон у своїй статті вміщує текст відозви до свідомих українців, в якій зазначалось, що "Відомий український знавець музики, др. Філарет Колесса, автор великої розвідки "Ритміка українських народних пісень" і професор вищого музичного інституту у Львові, має сього літа виїхати в етнографічну подорож на Лівобережну Україну для записування мелодій дум та історичних пісень від кобзарів (бандуристів)" [23, 8]. Далі у відозві говорилося, що успіх експедиції в значній мірі залежить від допомоги та сприяння місцевих мешканців, яка переважно зводилася до організації зустрічей з кобзарями з наданням необхідної інформації з цього питання Філарету Колесси (адреса у відозві зазначалася). Визначалися часові рамки проведення експедиції.

У перервах між записами кобзарських дум Філарет Колесса слухав українські народні пісні та велику їх кількість записав з уст Опанаса Сластіона, який у свою чергу у своїй статті відзначав, що справа Філарета Колесса буде оцінена належним чином лише у майбутньому. Опанас Сластіон відзначав, що справа записування кобзарських дум мала резонанс, а самі кобзарі продовжували заявляти про себе та приїжджати навіть після від'їзду Філарета Колесси. В Києві відбувся навіть цілий кобзарський концерт за участю за участю харківських кобзарів Древиченка, Гашенка, Кучеренка та полтавського – Кравченка. Тому подальша наукова співпраця Опанаса Сластіона та Філарета Колесси продовжувалася: Опанас Сластіон продовжував робити записи кобзарських дум на фонограф та відсилати їх вченому, який перекладав ці записи на ноти з відповідними коментарями [24, 9-10]. Зазначена співпраця суттєво вплинула на наукові пошуки Філарета Колесси та сприяла швидкому та якісному впорядкуванню та виданню зібраного матеріалу.

Опанас Сластіон зазначає, що робота, яку проводив Філарет Колесса – це "... діло дуже трудне й марудне, бо крім безлічі повторювання однієї частини розділеної музичної фрази, а далі самої фрази і наостанку вже – цілої мелодії, треба ще й вжити метрономічних спостережень; бо хоч мелодія думи й немає такту ніякого, а про-теж має якісь відносини між собою окремих частин музичних фраз, або й самих фраз" [25, 7].

Крім того, Опанас Сластіон робить наголос на тому, що вимоги до наукової праці в цій галузі вимагають щоб вчений: з'ясував походження мелодії; зробив аналіз попередніх праць у цій галузі; здійснив критичний аналіз не лише досліджуваної мелодії, але й усіх її варіантів як з позиції музичного змісту, так і з точки розу подібності словесних формул, оскільки це основні вимоги порівняльного музикознавства, що дозволяє виявити психологічні особливості творця музичних мелодій – народу [25, 7-8]. В цьому контексті Опанас Сластіон зазначав, що українські народні думи діждалися свого дослідника, який має необхідні для цього здібності і кваліфікацію – Філарета Колессу, а видання праці вченого Науковим товариством імені Шевченка у Львові зробить серйозну послугу для розвитку та становлення музичної фольклористики як в слов'янських країнах, так і в інших державах.

Остання замітка Опанаса Сластіона з приводу експедиції Філарета Колесси була здійснена через рік після її проведення, в якій він підсумовував останні зрушення та досягнення у справі збирання етнографічно-фольклористичного матеріалу [22]. Автор відзначав певне пожвавлення в галузі записування фольклорного матеріалу, яке спричинила експедиція Філарета Колесси, а саме: у Києві при музичній школі М. Лисенка почали викладати клас гри на бандурі в якому було більше десяти учнів; почали проводитися справжні кобзарські концерти (як індивідуальні, так і колективні); у газетах пройшла інформація, що планується цілий кобзарський з'їзд; планувалося створення кобзарської організації; з'явилися відомості про нових кобзарів; відкрилися майстерні кобз і т. ін.

Але, як відзначив Опанас Сластіон, з часом підйом у справі збирання українським дум змінився занепадом. Поступово викладання гри на бандурі при музичній школі М. Лисенка припинилось. З'явилася когорта нових кобзарів репертуар яких був примітивний, а інколи і взагалі базувався на заучуванні з книжок фрагментів дум, зібраних вченими раніше. Запланований же з'їзд кобзарів як і кобзарська організація так і залишилися нездійсненими [22, 12].

Крім детальної інформації про експедицію Філарета Колесси, яку надав Опанас Сластіон, була надрукована також замітка невідомого автора, який відзначав, що це перший запис історичних народних дум на фонограф, оскільки до цього було записано лише три думи та й то цей запис здійснювався по нотах на слух біля тридцяти років тому. Це дозволило автору замітки справедливо стверджувати,

що проведена Філаретом Колесою робота має не лише важливе наукове значення, але й зацікавить поціновувачів української народної пісні [28].

Отже, можна відзначити, що експедиція Філарета Колесси на Полтавщину мала певний резонанс як у наукових колах, так і серед громадськості та призвела до конкретних наукових здобутків у справі українського етнографічного музикознавства. Був зібраний значний матеріал як за обсягом, так і за своєю науковою цінністю, який послужив основою для написання цілої серії праць вченого про українські народні думи: "Мелодії українських народних дум" (1910-1913); "Варіанти мелодій українських народних дум, їх характеристика і групування" (1913) та ін. Ці праці можна назвати дійсно науковими оскільки поряд з значною технічною роботою вченого пов'язаною із збиранням, записуванням, перекладанням на ноти українських народних дум, Філарет Колесса продемонстрував серйозну теоретичну підготовку і цій сфері, що простежується в ґрунтовних теоретичних висновках та узагальненнях вченого, які були здійсненні з урахуванням новітніх на той час тенденцій європейської науки.

Методика фіксації етнографічного матеріалу у Філарета Колесси відповідає сучасним підходам до такої роботи, оскільки була підпорядкована основному завданню – зафіксувати та зберегти українські народні думи у первісному незміненому вигляді. Методологічні ж прийоми аналізу отриманої інформації відповідали поставленим завданням та включали принципи порівняльного мовознавства. Таким чином, висновки вченого, які базувались на аналізі широкого фактичного матеріалу здійснили суттєвий вплив на розвиток фольклористики в усьому слов'янському світі.

Огляд праць з української етнографії та фольклористики можна знайти в німецькому географічному журналі "Globus", де міститься стаття вченого із Чернівців австрійського походження професора Чернівецького університету Раймунда Фрідріха Кайндля, в якій поряд з аналізом праць Володимира Гнатюка, Івана Франка, Зенона Кузелі та ін. етнографів міститься опис праці Філарета Колесси "Ритміка українських народних пісень" [29].

В літературі зустрічаються згадки про участь Філарета Колесси у міжнародному з'їзді організованому музичним товариством у Відні, де вчений зачитав свій доклад про ритмічну та мелодичну будову кобзарських дум [22, 13]. Таким чином, завдяки серйозній роботі вченого, світова громадськість була ознайомлена з таким глибоко автентичним і національним явищем українського народу як кобзарські думи, а наукові досягнення Філарета Колесси в цій галузі були визнані європейською науковою спільнотою. Як зазначає Опанас Сластіон видання Науковим товариством імені Шевченка у Львові народних дум Філарета Колесси є "строго-наукове й чепурне на вигляд", але в той же час говорить, що залишається ще багато питань, які вчений залишив поза увагою та які потребують подальшого дослідження [22, 13].

Опанас Сластіон у своїх замітках часто подає листи Філарета Колесси до нього, в яких обговорюються питання пов'язані з методикою збору та фіксації українських народних пісень. Однією з рекомендацій вченого є необхідність записувати думи не лише з фонографа, але й безпосередньо зі слів кобзаря під диктовку, тому що коли кобзар співає він часто імпровізує, а коли просто передає зміст думи в усній формі її текст дещо змінюється. Це дуже важливе та цінне зауваження вченого, яке свідчить про глибоке розуміння дослідником своєї справи, особливо тонкощів методики фіксації фольклорного матеріалу [22, 13].

Більш ґрунтовно діяльність Філарета Колесси як етнографа-музикознавця висвітлюється в праці Климента Квітки, який в своїй статті під назвою "Новітня українська музична етнографія", подає огляд тогочасних етнографічних досліджень акцентуючи особливу увагу на етнографічно-фольклористичній діяльності вченого. Так, зокрема, аналізуючи видані Філаретом Колесою фольклорні матеріали Климент Квітка відзначає серйозні здобутки вченого в цій галузі відзначаючи при цьому, що 58 мелодій вченого, які увійшли до етнографічної праці Володимира Шухевича "Гуцульщина" "... то все такі, що їм не можна ціни зложити...", що вони є по суті "... єдина солідна екскурсія в таємну країну нашої народної інструментальної музики і екскурсія дуже вдатна" [3, 22].

Климент Квітка аналізуючи загалом постать вченого як музикознавця відзначає його ґрунтовну теоретичну підготовку, що дозволила йому належним чином впорядкувати та видати його збірки фольклорних матеріалів [3, 23]. Поряд з високою оцінкою праць вченого Климент Квітка подає критику його досліджень відзначаючи неповний огляд Філаретом Колесою праць своїх попередників у справі записування кобзарських мелодій. А також суттєвим недоліком його праць, на думку Климента Квітки, є вибірковість вченого у справі записування дум, що є начебто наслідком бажання підігнати етнографічний матеріал відповідно до власних теоретичних розробок та напрацювань у цій сфері [3, 11-12]. Климент Квітка відзначає також незавершеність досліджень Філарета Колесси, які потребують логічного продовження та говорить про певні технічні огріхи в справі записування дум [3, 13-14]. Разом з тим, у розвідці Климента Квітки відсутній аналіз теоретико-методологічної частини праць вченого, пов'язаної з прийомами фіксації та інтерпретації отриманих етнографічних матеріалів. Отже, подаючи огляд дореволюційної історіографії діяльності Філарета Колесси як етнографа та фольклориста можна відзначити, що оцінка його творчості в цей період мала неоднозначний характер. Деякі вчені відповідно до своїх власних ідейних переконань та наукових поглядів намагалися висвітлювати його діяльність у більш негативному руслі. Зокрема, Тимофій Флоринський розглядає діяльність вченого як прояв націоналізму та сепаратизму. Станіслав Людкевич вважав, що наукові пошуки Філарета Колесси

спрямовані у невірному напрямку – пошуку автентичного в українській народній музиці, в той час коли потрібно вивчати інше – шукати спільне, загальне та інтернаціональне в музиці не лише в європейському, а й загальносвітовому масштабі.

Але, поряд з цим, переважна більшість оцінок етнографічно-фольклористичної діяльності вченого того часу носять позитивний характер, хоча й подекуди відгуки про наукові досягнення Філарета Колесси не позбавлені конструктивної критики. Найбільш високу оцінку науковій діяльності Філарета Колесси подавали діячі українського національно-культурного відродження та представники української національної еліти, зокрема, найбільш схвальні відгуки про власну етнографічно-фольклористичну діяльність вчений отримав від Лесі Українки, Івана Франка, Опанаса Сластіона та ін.

В цілому, можна відзначити еволюцію наукових переконань та методологічних прийомів збирання та опрацювання Філаретом Колесою з українського етнографічного музикознавства, що подекуди відзначалася у відгуках на праці вченого. Так, зокрема, якщо на початкових етапах становлення Філарета Колесси як вченого етнографа-музикознавця його переважно більше цікавила композиторська діяльність (або як її трактували деякі дослідники творчості Філарета Колесси "артистична") пов'язана з фіксацією фольклорного матеріалу, який можна було б у майбутньому відтворювати у концертній діяльності окремих співочих колективів, то пізніше інтереси вченого концентруються більше на питанні наукового теоретичного опрацювання українських народних пісень, що в результаті послужило наукових базисом окремого наукового напрямку – українського етнографічного музикознавства.

Література

1. Бережницький О. Наші музики / О. Бережницький // Артистичний вісник. – 1905. – № 9–10 – С. 129–130.
2. Грушевська К. Праці Ф. Колесси (про укр. думи) / К. Грушевська // Українські народні думи. Том 1 ко-
лпсу / Тексти № 1–13 і вступ К. Грушевської. – К.: Державне видавництво України, 1927 – С. CLXXXII–CXCV.
3. Квітка К. Новітня українська музична етнографія / К. Квітка // Рідний край. – 1912. – № 18. – С. 22–23.
4. Колесса Ф. До питання про український музичний стиль / Ф. Колесса. – Львів, 1907. – 34 с.
5. Колесса Ф. Кілька слів про збиране і гармонізоване українських народних пісень з доданем листів
Миколи Лисенка / Ф. Колесса // Артистичний вісник. – 1905. – № 2–3. – С. 16–20.
6. Колесса Ф. Кілька слів про збиране і гармонізоване українських народних пісень з доданем листів
Миколи Лисенка / Ф. Колесса // Артистичний вісник. – 1905. – № 4. – С. 35–39.
7. Колесса Ф. Кілька слів про збиране і гармонізоване українських народних пісень з доданем листів
Миколи Лисенка / Ф. Колесса // Артистичний вісник. – 1905. – № 5. – С. 51–53.
8. Людкевич С. Кілька поправок до так званого питання про український пісенний стиль / С. Людкевич //
Дослідження, статті, рецензії, виступи: [у 2 т.] / С. Людкевич; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича;
упоряд., ред., пер., вступ. ст. і прим. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 1999. – Т. 1. – С. 53–61.
9. Людкевич С. Націоналізм в музиці / С. Людкевич // Артистичний вісник. – 1905. – № 6. – С. 67–69.
10. Людкевич С. Націоналізм в музиці / С. Людкевич // Артистичний вісник. – 1905. – № 7–8. – С. 87–89.
11. Людкевич С. Націоналізм в музиці / С. Людкевич // Артистичний вісник. – 1905. – № 9–10. – С. 116–121.
12. Людкевич С. Обжинки, картина етнографічна у піснях народних на хор мішаний а саpелла Ф. Колесси /
С. Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи: [у 2 т.] / С. Людкевич; НАН України, Ін-т українознавства ім.
І. Крип'якевича; упоряд., ред., пер., вступ. ст. і прим. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 1999. – Т. 1. – С. 416–417.
13. Сластіон О.Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 35. – С. 4–6.
14. Сластіон О. Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 36. – С. 6–8.
15. Сластіон О. Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 37. – С. 5–7.
16. Сластіон О. Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 41. – С. 5–7.
17. Сластіон О. Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 42. – С. 4–5.
18. Сластіон О. Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 43. – С. 4–5.
19. Сластіон О. Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 44. – С. 8–9.
20. Сластіон О. Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 45. – С. 8–13.
21. Сластіон О. Г. Мелодії українських народних дум та їх записування / О.Г. Сластіон // Рідний край. –
1908. – № 46. – С. 3–8.
22. Сластіон О.Г. Замітка / О.Г. Сластіон // Рідний край. – 1909. – № 26. – С. 12–13.
23. Сластіон О.Г. Записування дум на фонографі / О.Г. Сластіон // Рідний край. – 1909. – № 22. – С. 8–9.
24. Сластіон О.Г. Записування дум на фонографі / О.Г. Сластіон // Рідний край. – 1909. – № 23. – С. 7–10.
25. Сластіон О.Г. Записування дум на фонографі / О.Г. Сластіон // Рідний край. – 1909. – № 24. – С. 6–8.
26. Франко І. Думки профана, на музикальні теми / І. Франко // Артистичний вісник. – 1905. – № 5. – С. 56–57.
27. Штундер З. С. Людкевич як музикознавець, фольклорист і музичний критик / З. Штундер // Дослі-
дження, статті, рецензії, виступи: [у 2 т.] / С. Людкевич; НАН України, Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича; упо-
ряд., ред., пер., вступ. ст. і прим. З. Штундер. – Львів: Дивосвіт, 1999. – Т. 1. – С. 5–28.
28. Етнографическая экскурсия пр. Ф. Колессы // Этнографическое обозрение. – 1908. – Вып. 78. – № 3. –
С. 198–199.

29. Kaindl R. Bericht ober neue Arbeiten zur Volkswissenschaft von Galizien, Russisch-Polen und der Ukraine / R. Kaindl // Globus. – 1909. – Bd. 95. – S. 341–345, 365–368.

References

1. Berezhnitskiy, O. (1905). Our musicians. *Artistichnyi visnik*, 9-10, 129-130 [in Ukrainian].
2. Grushevska, K. (1927). The works of F. Kolessa (about Ukrainian dumas). *Ukraïnski narodni dumy*, 1, CLXXXII–CXCIV [in Ukrainian].
3. Kvitka, K. (1912). The newest Ukrainian musical ethnography. *Ridnyi kray*, 18, 22-23 [in Ukrainian].
4. Kolessa, F. (1907). To the question about the Ukrainian musical style. Lviv [in Ukrainian].
5. Kolessa, F. (1905). A few words about the collection and harmonization of Ukrainian folk songs with the addition of letters by Mykola Lysenko. *Artistichnyi visnik*, 2-3, 16-20 [in Ukrainian].
6. Kolessa, F. (1905). A few words about the collection and harmonization of Ukrainian folk songs with the addition of letters by Mykola Lysenko. *Artistichnyi visnik*, 4, 35-39 [in Ukrainian].
7. Kolessa, F. (1905). A few words about the collection and harmonization of Ukrainian folk songs with the addition of letters by Mykola Lysenko. *Artistichnyi visnik*, 5, 51-53 [in Ukrainian].
8. Lyudkevich, S. (1999). Several amendments to the so-called question of Ukrainian song style. *Doslidzhennya, statti, retsenzii, vistupi* (Vols. 1). (pp. 53-61). Lviv: Divosvit [in Ukrainian].
9. Lyudkevich, S. (1905). The nationalism in music. *Artistichnyi visnik*, 6, 67-69 [in Ukrainian].
10. Lyudkevich, S. (1905). The nationalism in music. *Artistichnyi visnik*, 7-8, 87-89 [in Ukrainian].
11. Lyudkevich, S. (1905). The nationalism in music. *Artistichnyi visnik*, 9-10, 116-121 [in Ukrainian].
12. Lyudkevich, S. (1999). *Obzhynky*, ethnographic picture in folk songs on the chorus mixed a capella. *Doslidzhennya, statti, retsenzii, vistupi* (Vols. 1). (pp. 416-417). Lviv: Divosvit [in Ukrainian].
13. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 35, 4-6 [in Ukrainian].
14. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 36, 6-8 [in Ukrainian].
15. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 37, 5-7 [in Ukrainian].
16. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 41, 5-7 [in Ukrainian].
17. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 42, 4-5 [in Ukrainian].
18. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 43, 4-5 [in Ukrainian].
19. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 44, 8-9 [in Ukrainian].
20. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 45, 8-13 [in Ukrainian].
21. Slastion, O.G. (1908). The melodies of Ukrainian folk dumas and their recording. *Ridnyi kray*, 46, 3-8 [in Ukrainian].
22. Slastion, O.G. (1909). The note. *Ridnyi kray*, 26, 12-13 [in Ukrainian].
23. Slastion, O.G. (1909). The recording of dumas on the phonograph. *Ridnyi kray*, 22, 8-9 [in Ukrainian].
24. Slastion, O.G. (1909). The recording of dumas on the phonograph. *Ridnyi kray*, 23, 7-10 [in Ukrainian].
25. Slastion, O.G. (1909). The recording of dumas on the phonograph. *Ridnyi kray*, 24, 6-8 [in Ukrainian].
26. Франко, І. (1905). The thoughts of profane, on musical themes. *Artistichnyi visnik*, 5, 56-57 [in Ukrainian].
27. Shtunder, Z. (1999). S. Lyudkevich as a musicologist, folklorist and music critic. *Doslidzhennya, statti, retsenzii, vistupi* (Vols. 1). (pp. 5-28). Lviv: Divosvit [in Ukrainian].
28. (1908) The ethnographic excursion of prof. F. Kolessa. *Etnograficheskoe obozrenie*, 78-3, 198-199 [in Ukrainian].
29. Kaindl, R. (1909). Bericht ober neue Arbeiten zur Volkswissenschaft von Galizien, Russisch-Polen und der Ukraine. *Globus*, 95, 341-345, 365-368 [in German].

Стаття надійшла до редакції 03.10.2017 р.